

Hegemonikrise og kampen om den næste økonomiske verdensorden

**Morten Ougaard, professor i international politisk økonomi,
Department of Business and Politics, Copenhagen Business School,
mo.dbp@cbs.dk**

Den nuværende krise analyseres som en hegemonikrise i den globale magtblok med fokus på magtrelationer mellem transnationale sociale kræfter. Der er lighedspunkter med 1970'ernes krise, der varede omkring et tiår, og en tilsvarende varighed er mulig i dag. Ud over den mere kortsigtede konflikt om stram versus ekspansiv politik går de centrale konfliktlinjer i den globale magtblok mellem den transnationale kapital, industrielle og finansielle fraktion, hvor sidstnævnte var hegemonisk i det neoliberale projekt op til krisen, mellem »grøn« og »sort« industriel kapital, og mellem de gamle og de opkommende økonomier, hvis øgede betydning er en vigtig del af den politiske krise. Resultatet kan blive et nyt hegemonisk projekt, hvor den transnationale kapital, grønne fraktion er hegemonisk, og de nye magters interesser og sociale hensyn i højere grad tilgodeses, men der er også andre muligheder, herunder at der sker en genetablering af finansfraktionens hegemoni.

»Krise er, kort sagt, den nye normal«. – »Der er en voksende mangel på konsensus om den globale vej frem«, forsideartikel i *International Herald Tribune* 23.1.2013 om årets møde i World Economic Forum i Davos (oversat af forfatter).

Verdensordenen er ikke kun i økonomisk krise, men befinder sig også i en politisk ledelseskrise, hvis man skal tro ovenstående citat. Tilsvarende vurderinger finder man andre steder. Den amerikanske politolog John Ikenberry skrev således i 2011, at »den gamle ordens kompromisser og institutioner er un-

der stress« (Ikenberry, 2011: 279, oversat af forfatter) og han betegnede situationen som »en autoritetskrise i den liberale internationale orden« (Ikenberry, 2011: 280) (oversat af forfatter). Fra kritisk og neo-marxistisk hold var den samme vurdering eksempelvis et gennemgående tema i bogen »Global Crises and the Crisis of Global Leadership« (Globale kriser og krisen for global ledelse) redigeret af Stephen Gill (Gill, 2012), og andre forskere og iagttagere har givet udtryk for et tilsvarende synspunkt, som også er udgangspunktet for nærværende artikel.

Det følgende er et bidrag til analysen af den aktuelle internationale politiske krise betragtet som en *transnational hegemonikrise*, hvor der både indgår magtforhold mellem sociale kræfter på tværs af landegrænser og magtrelationer mellem stater. Videre argumenterer jeg for, at der er grund til at se på nogle erfaringer fra den seneste tilsvarende hegemonikrise, der fandt sted i 1970'erne, og derfor gives der i det følgende afsnit et tilbageblik på magtforholdenes udvikling. Dernæst karakteriseres i hovedtræk i den globale udviklingsmodel, der voksede ud af 1970'ernes krise, og som i samfundsforskningen har fået navnet neoliberalisme. På denne baggrund diskuteres de konfliktlinjer, der definerer den aktuelle hegemonikrise, og afslutningsvis vil

konklusionen kommentere på mulige udviklingsveje.

Politiske kriser, magtblok og hegemoni

Hegemonibegrebet spiller en central rolle i det følgende, og skal derfor præsenteres nærmere. Selve ordet hegemoni spiller en fremtrædende rolle i nogle i øvrigt ret forskellige forskningstraditioner, der beskæftiger sig med international politik. Der er en omfattende litteratur om *USA's hegemoni* forstået som USA's ledende rolle i verdenssamfundet. Her henviser hegemoni til en stats position i det internationale system, såvel strukturelt med hensyn til økonomiske, militære og andre magtressourcer, som politisk-ledelsesmæssigt med hensyn til at definere, forsvare og udvikle grundelementerne i den internationale orden (f.eks. Keohane, 1984; Gilpin, 1987; Ikenberry, 2011). En anden strømning er den såkaldte neo-Gramscianisme, hvor begrebet henviser til to forhold, nemlig dels at den globale orden svarer til bestemte klasseinteresser, og dels at denne orden kun kan være nogenlunde stabil, hvis den hviler på en bred accept. Der skal herskes ved konsensus og ikke (kun) ved tvang. Hegemoni henviser således både til de ideationelle aspekter af verdensordenen, den herskende ideologi, og til de klasseinteresser, som denne orden modsvare (f.eks. Cox, 1987; Gill, 1990; Morton, 2007).

Statsteoretikeren Nicos Poulantzas har imidlertid udviklet et tredje hegemonibegreb og koblet det sammen med en teoridannelse om politiske kriser på en måde, der er relevant for forståelsen af den aktuelle krise. Det skal dog bemærkes, at Poulantzas' analyse rettede sig mod det nationale niveau, dvs. analyser af kriseforløb i enkelte nationalstater, men centrale ideer i hans analyser kan overføres på internationale forhold (Ougaard, 2004, 2013).

Poulantzas er som neo-Gramscianerne inspireret af Gramsci, og den ideationelle di-

mension indgår også i hans hegemonibegreb. Men han giver det sin egen distinkte drejning, hvorved hans forståelse kommer til at adskille sig fra såvel Gramsci som neo-Gramscianerne. Denne drejning hænger snævert sammen med begrebet *magtblok*, der er et af Poulantzas' kernebegreber. Dette begreb udviklede han i sin første bog og anvendte det derefter i empiriske analyser af fascismen og nazismens gennembrud, af de sydeuropæiske diktaturers fald i 1970'erne samt af de vesteuropæiske samfunds udvikling i 1970'erne. Dette og det følgende er baseret på en læsning af Poulantzas værker, der er præsenteret i Ougaard (2011 og 2013), hvortil der henvises for referencer til Poulantzas.

Kort fortalt er magtblokken de dominerende klasser i et samfund. Det er i sig selv en pointe, at flertalsformen anvendes. Eksempelvis bestod magtblokken i lange stræk af de europæiske samfunds udvikling af det traditionelle jordejende aristokrati og det kapitalistiske borgerskab, hvor det sidstnævnte kunne være splittet mellem fraktioner, hvis interesser ikke altid var sammenfaldende. Poulantzas så især i forlængelse af Marx på delingen mellem industri-, handels- og bankkapital, men tilføjede også interessekonflikter mellem storkapital og små og mellemstore virksomheder, og mellem national og international kapital, og forskellige andre mulige konfliktlinjer. Poulantzas rettede her opmærksomheden mod et fænomen, der senere i neo-pluralistisk teori er blevet analyseret som »business conflict« (Falkner, 2010), altså det forhold, at borgerskabet ikke er en monolitisk blok, men er gennemskåret af interne konflikter, der kan være særdeles betydningsfulde.

Netop på grund af magtblokkens sammensatte karakter er hegemonibegrebet centralt. Poulantzas' pointe er, at magtblokken kun kan fungere, hvis en af dens klasser eller fraktioner er ledende eller hegemonisk, således at dens særlige interesser sætter præmisserne for samfundsudviklingen og for de

kompromisser, der hele tiden forhandles og genforhandles mellem de andre klasser og fraktioner i magtblokken og mellem denne og samfundets øvrige sociale kræfter. Dette hegemoni har både at gøre med strukturel økonomisk magt, med politisk organisering, relationer til statsapparaterne, evne til at skabe bredere folkelig støtte og legitimitet, og således også med den form for ideologisk hegemoni, som er centralt i andre Gramsci-inspirerede analyser. Et sådant hegemoni udmøntes i det, som Bob Jessop med en nyttig videreudvikling har kaldt et *hegemonisk projekt* (Jessop, 1985: 343 ff), der ikke skal forstås som et nedskrevet politisk program, men som en nogenlunde konsistent og fungerende samlet retning på den statslige politik.

Politiske kriser, hegemonikriser og institutionelle kriser

Poulantzas skelner mellem politiske kriser af forskellig karakter og alvor. Der er *fundamentale kriser*, hvor de mest basale elementer i samfundsordenen er truet, og hvor samfundets magtforhold omvælttes totalt, så den gamle magtblok mister al magt, som det skete i de franske, russiske og kinesiske revolutioner. Resultatet kan også være en genetablering af den gamle orden, men en radikal omvæltning er en åben mulighed i en sådan krise. Anderledes forholder det sig med *hegemonikriser*, der er kriser for magtforholdene *inden for* magtblokken og ikke fundamentale kriser mellem samfundets top og bund. Eksempelvis var det ifølge Poulantzas sådanne hegemonikriser, der banede vejen for nazismen og fascismen i Tyskland og Italien, hvor samfundets grundlæggende kapitalistiske karakter ikke blev anfægtet, og det var hegemonikriser, der i 1970'erne førte til, at diktatur blev afløst af demokrati i Grækenland, Spanien og Portugal. Situationen her var, at den økonomiske internationalisering og afhængige industrialisering havde udviklet en ny fraktion i erhvervslivet, der havde en stærkere tilknytning til udenlandsk kapital end de hidtil dominerede fraktioner, men som var

udelukket fra at kæmpe for sine særinteresser i diktaturets institutionelle former. Dette medførte et stadigt større pres for en revision af magtforholdene inden for magtblokken.

Poulantzas peger videre på, at politiske kriser og hegemonikriser er forbundet med, hvad han kaldte kriser for staten (Poulantzas, 1979: 209-12), men som jeg foretrækker at kalde *institutionelle kriser*. Der er altid konflikter og spændinger i de politiske processer, og de politiske institutioners samspil er aldrig gnidningsfrit. Men i en krise sker der en mærkbar intensivering og forværring af sådanne spændinger, og det politiske konfliktniveau fremtræder som højnet. Som eksempler nævner Poulantzas konflikter mellem den eksekutive og den lovgivende magt om den politisk-økonomiske kurs, øgede vanskeligheder med at formulere kompromisser mellem de politiske partier, voksende problemer mellem politiske partier og deres baglande, skærpet uenighed internt i partierne, opbrud af traditionelle samarbejdsrelationer mellem partier og interesseorganisationer, og spændinger og konflikter mellem forskellige dele af statsapparaterne som for eksempel mellem finans- og miljøministerier.

Institutionelle krisetræk af denne karakter kan således ses som symptomer på en bagvedliggende krise for magtforholdene. Men hvor institutionelle krisetræk ofte vil være iøjnefaldende på den åbne politiske scene, selv om nogle af dem måske kun kommer til udtryk bag lukkede døre og uden for offentlighedens søgelys, så kan den nærmere karakter af den krise i magtrelationerne, der ligger bag den institutionelle krise, ikke umiddelbart lade sig aflæse. Dette har den vigtige metodiske implikation, at analysen af krisen i magtforholdene rummer et element af fortolkning på grundlag af tilgængelige mere eller mindre indirekte indikatorer.

Hvorledes kan nu de centrale begreber magtblok, hegemoni og politisk krise anvendes

i analyser af globale politisk-økonomiske problemer? Først skal det påpeges, at der hos Robert Gilpin og andre liberale hegemoniteoretikere findes et ræsonnement, der på slående vis minder om Poulantzas', blot med stater og ikke klasser i hovedrollen. Den internationale institutionelle orden udtrykker og konsoliderer magtforhold mellem stater; den underliggende økonomiske udvikling, der altid er ulige, skaber pres for og forudsætning for justering af magtforholdene, der udløser en institutionel krise efterfulgt af genopretning af status quo eller institutionel forandring (Gilpin, 1987; Keohane, 1984). I magtforholdene indtager én stat den hegemoniske rolle (USA) i en globalt dominerende koalition («Vesten»), og en hegemonikrise er ikke nødvendigvis en krise for den underliggende samfundsorden som sådan. Tankegangen genfindes hos Ikenberry, når han som ovenfor citeret taler om »en autoritetskrise i den liberale internationale orden« og derefter fremhæver, at det ikke er »en krise for selve den liberale internationale orden« (Ikenberry, 2011: 280).

Der er primært to grunde til, at jeg ikke finder dette statscentrerede svar fyldestgørende (for en nærmere redegørelse, se Ougaard, 2004 og 2013). For det første tager svaret ikke højde for samfundenes interne konflikter og interessemodsætninger, som Poulantzas' bidrag netop fremhæver. Staternes ageren i verdenssamfundet og især deres udenrigsøkonomiske politik er ikke hævet over disse interne modsætninger, men skal derimod forstås som den udadrettede side af en politik, der udspringer af interne magtforhold. Den anden grund er, at den omfattende og flerdimensionale samfundsforandring, der populært går under betegnelsen globalisering, har tilført klasseforholdene en stadigt stærkere international dimension, så interessekonstellationer og magtforhold i stigende grad er et internationalt fænomen (se f.eks. Pijl, 1998: 123 ff.; Cox, 1987: 355 ff.; Ougaard, 2004: 157 ff.). Det kalder på et transnationalt perspektiv på

den aktuelle krise, hvor begreberne magtblok og hegemoni henviser til relationer mellem sociale kræfter på tværs af landegrænser. Men det vil være for vidtgående helt at se bort fra magtrelationer mellem stater. Det har betydning, hvor stærk en position den hegemoniske stat indtager i det mellemstatlige spil og med hvilken styrke andre stater gør sig gældende, og dette skal derfor også tages i betragtning i det følgende.

Hegemoniske projekter efter anden verdenskrig

Den følgende periodisering deler verdenssamfundets historie op i lange stræk med udvikling under relativt stabile magtforhold, hvilket ikke er det samme som statiske perioder uden udvikling og forandring, og kriseprægede perioder, hvor magtforholdene udfordres og forandres i større eller mindre grad. Bemærk, at der ses bort fra den centrale ændring, som den kolde krigs ophør omkring 1990 udgjorde. Før da var verdenssamfundet dybt præget af konflikten mellem to modstående samfundsordener, mens kapitalisme og markedsøkonomi efter den kolde krig er blevet næsten enerådende og i hvert fald klart dominerende i den økonomiske verdensorden, samtidig med at liberalt demokrati i forskellige varianter er den fremherskende politiske og mest legitime politiske organiseringsform, omend ikke enerådende (Ougaard, 2004: 53). Det følgende omhandler altså magt- og hegemoniforholdene inden for denne orden, der igennem de sidste godt tyve år er blevet i det store og hele sammenfaldende med den globale orden.

Den første periode med relativt stabile magtforhold har fået forskellige navne. I den liberale internationale politik tradition er den betegnet som »indlejret liberalisme« (Ruggie, 1982). Herved forstås en orden, hvor fortsat liberalisering af den internationale handel var en central komponent i den politik, som blev ledet af den hegemoniske magt USA, men hvor dette skete på en måde, der gjorde det

muligt at opretholde Keynesianske eller socialdemokratiske velfærdsstater internt i de deltagende lande. Den overordnede frihandelsorientering var indlejret i velfærdsstater med stærk statslig indblanding i økonomien. I marxistisk inspirerede analyser med fokus på økonomisk-strukturelle forhold og forholdet mellem sociale klasser, specielt forholdet mellem kapital og arbejde, er perioden karakteriseret ved *Fordisme* og *Keynesiansk velfærdsstatspolitik*. Heri ligger, at man fremhæver samlebåndsteknologiens betydning, og mindst lige så vigtigt at en afgørende økonomisk dynamik udgik fra masseproduktion af forbrugsvarer til arbejdere og den brede befolkning generelt (Lipietz, 1987: 35 ff.; Aglietta, 2000: 116 ff. og 407; Jessop, 2002: 56 ff.). Produktivitetsstigninger og fortsat vækst, der også blev fremmet af handelsliberaliseringer, gik hånd i hånd med stigende materiel levestandard for arbejderklassen, og muliggjorde samtidig en udbygning af velfærdsstaten, baseret på et politisk samarbejde mellem fagbevægelse og erhvervsliv, der var om ikke konfliktfrit, så dog præget af en fælles accept af nogle grundlæggende spilleregler.

Det er symptomatisk, at perioden har fået forskellige navne, da den netop var karakteriseret ved en relativ adskillelse af nationale og internationale aspekter af samfundsordenen. Derved adskiller den sig fra den efterfølgende udviklingsmodel, der både i sine interne og internationale dimensioner er blevet kendt som neoliberalisme. Selv om handelsliberaliseringerne efterhånden også blev fulgt op med liberalisering af kapitalbevægelserne, hvilket fremmede vejen for de transnationale selskabers direkte udlandsinvesteringer, så var kapitalens internationale ekspansion domineret af vareeksport, hvilket kunne kombineres med nationale udviklingsprojekter (Lipietz, 1987: 39). I et magtteoretisk perspektiv var den ledende kraft, hvis langsigtede interesser satte præmisserne for samfundsudviklingen, derfor den nationalt forankrede industrielle kapitalisme i de gamle industrilande.

Den internationale magtblok bestod således af en alliance af nationale men internationalt orienterede borgerskaber, primært funderet i Nordamerika, Vesteuropa og Japan, med den industrielle kapitalisme som hegemonisk fraktion. I det interstatslige perspektiv var det samtidig en periode, hvor USA's hegemoni var stærkt og uantastet (Keohane, 1984: 138 f.; Gilpin, 1987: 341 ff.; Nye, 1990: 69 f.).

1970ernes krise

Denne internationale udviklingsmodel kom imidlertid i en dyb politisk-økonomisk og ideologisk krise begyndende sidst i 1960'erne. Krisen havde mange komponenter, der interagerede med hinanden på mangfoldige måder. Man kan nævne Vietnamkrigen og de udbredte protester imod den, vilde strejker og andre udtryk for øget militans blandt arbejderne, den amerikanske borgerretsbevægelse, studenter- og ungdomsoprør i store dele af den vestlige verden, skærpede internationale konflikter mellem udviklingslande og industrilande, den såkaldte »oliekrise«, øget inflation kombineret med vigende beskæftigelse, voksende uro på valutamarkederne og sammenbruddet for det hidtidige dollar-guld-baserede internationale valutasystem. Mere kunne føjes til. Mange forskere har analyseret krisen eller aspekter af den (f.eks. Crozier o.a., 1975; Lipietz, 1987; Overbeek, 1990; Maddison, 1991; Brenner, 2002; Frieden, 2002), og der er ikke fuld enighed om den relative betydning af de forskellige økonomiske, politiske og ideologiske, nationale og internationale komponenter, og om hvordan de spillede sammen. Men blandt fælles trækkene er, at det var en ganske dybgående krise, at den var af sammensat økonomisk og politisk karakter, og at den økonomiske internationalisering var blandt årsagerne til, at det hidtidige indlejret liberalisme/fordisme/keynesiansk velfærdsstatsprojekt ikke kunne fortsætte.

En vigtig erfaring fra denne krise er dens varighed. Krisetegnene begyndte at vise sig

sidst i 1960'erne, et af de større institutionelle brud fandt sted i 1971 med transformationen af det internationale valutasystem, stagflation (dvs. kombination af høj inflation og ledighed) var en realitet fra omkring 1973, og først nogle år senere begyndte en konsensus at dannes blandt økonomer og i tænketanke om at gøre kampen mod inflation til en hovedmålsætning, f.eks. med McCracken rapporten (McCracken, 1977). Derefter gik der yderligere nogle år før et nyt og handlekraftigt politisk lederskab var etableret med valget af Margaret Thatcher i UK i 1979 og af Ronald Reagan i USA i 1980. I Danmark kom kursskiftet, da Statsminister Anker Jørgensen i september 1982 opgav at videreføre det socialdemokratiske projekt og trådte tilbage (Lidegaard, 2011: 348 f.), og i Frankrig skiftede den socialistiske Præsident Mitterrand i marts 1983 radikalt kurs fra en venstreorienteret reformpolitik til nøjsomhed og frimarkedsorientering (Encyclopedia Britannica, 2013). I forskellig rytme og med nationale særtræk skete en tilsvarende udvikling i de fleste andre udviklede kapitalistiske samfund. Derefter gik der yderligere nogle år, før konturerne af den nye udviklingsmodel blev tydelige, og først i løbet af 1990'erne blev ordet neoliberalisme udbredt i (dele af) den samfundsvidenskabelige litteratur som navn for den nye model (Peck, 2010: 13). Den relevante erfaring for vurderingen af nutidens krise er altså, at når en international hegemonisk orden kommer i politisk krise, *kan* det tage et tiår eller mere, før et nyt hegemoni er stabiliseret.

En anden vigtig erfaring er, at neoliberalismen ikke udfoldede sig på grundlag af et færdigt formuleret og nedskrevet politisk-økonomisk program eller økonomisk doktrin. I de første år blev den økonomiske tænkning, der informerede beslutningstagere, især kendt under etiketterne monetarisme og supply-side economics og forbundet med navnet Milton Friedman, mens neo-liberalismen, repræsenteret ved navne som Mises og Hayek, først

senere blev navn og symbol. Som påpeget af Jamie Peck er neoliberalismen ikke nogen fast og veldefineret økonomisk doktrin, men snarere en teoretisk- politisk strømning, der ikke har veldefinerede teoretiske fixpunkter (Peck, 2010: 20), og som ikke er forenet af et fælles positivt program, men som snarere holdes sammen af en »fælles antipati mod [...] de invariante ideologiske andre: Keynesianisme, socialisme, og udviklingsøkonomi« (ibid: 17, oversat af forfatteren). Der var tale om en åben historisk situation, hvor det nye hegemoniske projekt udvikledes i en langvarig og konfliktfyldt politisk proces.

Neoliberalismen

Hovedtrækkene ved den nye udviklingsmodel skal blot opregnes kort (fyldige analyser med forskellige vægtninger kan findes i Brenner, 2002; Harvey, 2005; Frieden, 2006; McNally, 2009, 2011). I forhold til udviklingslandene fortsattes og videreudvikledes den liberaliseringspolitik, der i det store og hele var blevet fastholdt gennem kriseårene. Uruguay runden, der førte til oprettelsen af WTO i 1995 var et væsentligt led heri, og det samme var bestræbelser på at liberalisere internationale kapitalbevægelser, også uden for OECD landenes kreds, og at fremme afregulering, begrænse statsinterventionisme, og holde måde med offentlige udgifter under de såkaldte strukturelle tilpasningsprogrammer.

I industrilandene landene markeredes den nye kurs blandt andet ved nogle hårde opgør med den organiserede arbejderbevægelse. I USA fyrede Præsident Reagan i 1981 de strejkende flyveledere og udelukkede dem fra al fremtidig offentlig ansættelse, et skridt som Robert Brenner betegnede som »nådestødet til den amerikanske arbejderbevægelse« (Brenner, 2002: 51). I England indførte Thatchers regering forskellige begrænsninger i strejkeretten først i 1980'erne og tilførte de strejkende minearbejdere et afgørende nederlag i 1985 (Overbeek, 1990: 187 f.). Også i de udviklede lande var bestræbelser på at

mindske den offentlige sektors relative vægt i samfundsøkonomien og effektivisere den på forskellig vis et karakteristisk træk, og samlet set udgjorde disse tiltag et generelt pres på den brede befolknings materielle levestandard i de rige lande, med voksende ulighed til følge ikke mindst i USA (Hacker og Pierson, 2010: 15 ff.).

Den nyliberale vækstmodel blev stærkt kritiseret på grund af dens sociale konsekvenser i såvel i- som u-lande. Men samtidig er der grund til at holde fast i, at det også var en dynamisk vækstperiode, hvor op imod en halv milliard mennesker blev løftet ud af ekstrem fattigdom fra 1980 til 2008 (World Bank, 2012), og hvor verdensøkonomien gennemgik omfattende teknologiske og strukturelle forandringer. I denne periode vandt ordet »globalisering« almindeligt indpas såvel i offentligheden som i samfundsforskningen, hvilket afspejlede at uddybet økonomiske internationalisering var et hovedtræk ved udviklingen. Antallet og størrelsen af transnationale selskaber voksede, og liberaliseringen af lande som Kina og Indien førte til en vældig tilgang af billig arbejdskraft, som kunne udnyttes af udenlandske selskaber. Men det var ikke kun transnationale selskaber med rod i de gamle industrilande, der var drivende i denne udvikling. Også det nationale erhvervsliv i de såkaldte »emerging economies« bidrog til udviklingen og involverede sig stærkere i den globale økonomi, blandt andet med det resultat at transnationale selskaber med rod i lande som Indien, Kina, Brasilien, Mexico, Sydafrika og Tyrkiet blev aktive spillere i den globale økonomi (Nölke og Taylor, 2010: 156 f.). Et markant træk var derfor også, at sådanne landes vægt i den samlede internationale økonomi øgedes kvalitativt, og at det især var her, man fandt de dynamiske vækstpoler. Med McNallys ord skete der en dramatisk social, teknologisk og geografisk omstrukturering af verdenskapitalismen, med indførsel af informationsteknologi, automatisering, udflytning af produkti-

on og hastig industrialisering i de nye vækstpoler især i Asien (McNally, 2009: 43, 53).

Yderligere et vigtigt træk ved perioden, er at de globale miljøproblemer skærpedes. Ikke mindst kom den globale opvarmning til at indtage en fremtrædende plads på den internationale politiske dagsorden. Markeret af milepæle som UNIFCC, Kyoto, Bonn, København og Durban blev spørgsmålet om hvorledes, hvor hurtigt og hvor effektivt der skal gribes ind over for udledningen af drivhusgasser en vigtig dimension i international politik.

Et sidste træk ved den globale økonomis udvikling i den nyliberale periode fortjener særlig opmærksomhed, nemlig den såkaldte *finansialisering*. Herved forstås at forskellige typer af værdipapirer og kreditformer – finansielle produkter – kom til at spille en voksende rolle i de økonomiske kredsløb, og at der skete en voksende gældsætning i virksomheder og private husholdninger.

I en første fase, der varede fra midt i 1980'erne til omkring 1997, var finansialiseringen i vid udstrækning drevet af den internationale industrielle kapitals behov. Efter at det gamle fastkurssystem var brudt sammen først i 1970'erne, var den internationale økonomi præget af vedvarende valutakursfluktuationer og generel uforudsigelighed. Dette medførte usikkerhed omkring rentabiliteten i større investeringsprojekter på tværs af landegrænser, og i kombination med den uddybede økonomiske internationalisering skabte dette et voksende marked for finansielle instrumenter, der kunne afdække denne type risici. Finansialisering var derfor en medvirkende årsag til den økonomiske vækst og internationalisering, der fandt sted i perioden (McNally, 2009: 58). Men fra sidst i 1990'erne begyndte den finansielle sektor at løsrive sig fra den underliggende reale økonomi, og herefter blev den fortsatte vækst i stadigt stigende omfang drevet af en øget gældsætning.

Mekanismerne i denne udvikling er analyseret af mange samfundsforskere, og her skal blot fremdrages nogle hovedpunkter, som der synes at være enighed om blandt politiske økonomer (f.eks. McNally, 2009; Panitch og Gindin, 2010; Duménil og Lévy, 2011; Duncan, 2012). En ting var ganske enkelt den finansielle sektors kreativitet kombineret med dens jagt på hurtige og store profiler. Der blev udviklet stadigt nye produkter, hvis forbindelse til den reale økonomi blev stadigt svagere, så der blev tale om spekulative og højrisikable værdipapirer og udlånsforretninger, der hvilede på tvivlsomme eller uholdbare risikovurderinger. Dette blev understøttet af en afregulering og/eller lempelig regulering af den finansielle sektor, ikke mindst som følge af sektorens egen betydelige indflydelse på reguleringens udformning (Tsingou, 2010). Dertil kom at bredere befolkningsgrupper i betydeligt omfang benyttede sig af muligheden for at kompensere for stagnerende eller dalende realløn ved belåning af deres boliger og andre former for låntagning. Endvidere førte det toneangivende land USA en særdeles lempelig pengepolitik i fast tiltro til, at markedsmekanismen af sig selv ville sikre stabilitet i den finansielle sektor. Og endelig betød USAs underskud på statsbudgettet og handelsbalancen kombineret med dollarens rolle som international reservevaluta, at der hele tiden blev pumpet ny likviditet ind i verdensøkonomien (Duncan, 2012:10).

Resultatet af alt dette blev, at de finansielle markeders størrelse voksede nærmest eksplosivt, og at finansielle, højrisikable og rent spekulative aktiviteter blev markant mere lukrative end produktion af varer og tjenesteydelser. De finansielle institutioners andel af den samlede profit i den private sektor voksede betydeligt (Duménil og Lévy, 2011: 66-70), indtil krisetegnene begyndte at vise sig i 2007 og boblen brast i 2008.

Magtteoretisk tolkning

Anlægger vi nu et magtteoretisk perspektiv

på dette forløb, er der ikke tvivl om, at den transnationale kapitalisme i denne periode etablerede sig som den globalt dominerende økonomisk-politiske kraft. Gennem 1970ernes krise tippede balancen mellem det nationale og det transnationale, således at det sidste nu var det fremherskende træk ved magtblokken. En tydelig indikation på dette er, at »globaliseringen« i vid udstrækning opfattedes som en uafvendelig udvikling, på linje næsten med naturkræfterne, som ingen har mulighed for og i vide kredse heller ikke ønske om at bremse eller vende. Det er den transnationale kapitalisme, først og fremmest organiseret i store multinationale selskaber, af hvilke der bliver flere og flere, og som bliver større og større, der grundlæggende sætter præmisserne for den økonomiske verdensordens udvikling, og som har været drivkraften i de seneste årtiers dramatiske omstrukturering af verdensøkonomien.

Men den transnationale kapitalisme er på linje med tidligere tiders kapitalisme ikke en monolitisk blok. Den er gennemsåret af flere konfliktlinjer på tværs af og mellem lande, og dens dominerende position er betinget af accept og støtte fra brede dele af befolkningen. Dette skal diskuteres nærmere i det følgende. Her skal blot fremhæves tre karakteristika ved magtforholdene som de udfoldede sig i den neoliberale fase. For det første peger hele udviklingsforløbet på, at det i begyndelsen af perioden var den industrielle fraktion, der indtog den hegemoniske position, da det især var transnationale industri- og i nogen grad handelsvirksomheder, der kunne ekspandere under neoliberalismens samlede policy-mix. Men i årene omkring årtusindskiftet tog finansialiseringen til, og den finansielle fraktion etablerede sig som hegemonisk, således at det var dette hegemoni, der var neoliberalismens definerende træk frem til krisens gennembrud.

Dermed er også sagt, at et af de definerende træk ved den aktuelle krise netop er en svæk-

kelse af finansfraktionen. Dens legitimitet har lidt et tilbageslag, og det policy-mix, specielt hvad angår regulering af den finansielle sektor selv, som muliggjorde dens voldsomme ekspansion, blev i vide kredse miskrediteret.

For det andet var den folkelige støtte af en anden karakter end tilfældet havde været under den indlejrede liberalismes hegemoniske projekt. En ny, bred og sammensat folkelig bevægelse – ofte kaldet det nye højre – havde i forskellige nationale afskygninger vundet frem i mange samfund, forenet af temaer som kritik af statsligt formynderi og høje skatter, individualisme og personlig frihed, kulturel og religiøs konservatisme, nationalisme, modstand mod »fremmede« og multikulturalisme, til tider grænsende til racisme. Mens det danske Fremskridtsparti kan ses som et af de første skud på denne stamme, er den amerikanske Tea Party bevægelse formentlig det nyeste. Selvom disse nye strømninger også havde en ikke ubetydelig tilslutning i arbejderklassen, synes det primære sociale grundlag for dem at have været småborgerskabet og dele af de nye mellemlag især i den private sektor – altså funktionærer, mellemledere og tilsvarende privatansatte lønmodtagere. Disse politisk-ideologiske strømninger kunne de dominerende klasser i magtblokken alliere sig med, således at de fungerede som støtteklasser for det hegemoniske projekt, mens det tidligere samarbejde med den organiserede arbejderbevægelse enten var opsagt eller kun spillede en underordnet rolle.

Det neoliberale projekt mødte dog også modstand. Protester og demonstrationer, somme tider af ganske radikal og voldelig karakter, og ofte med mobilisering af mange mennesker, blev et fast islæt ved internationale topmøder og konferencer. Man kan nævne mobiliseringen mod en multilateral investeringsaftale i 1998 (Walter, 2001: 60 ff.) og mod WTO topmødet i Seattle 1999 og efterfølgende G7 topmøder, og etableringen af det årlige World Social Forum med titusindvis af

deltagere første gang i Brasilien i 2001 (Pleyers, 2010). Alt sammen udtryk for en voksende kritik af det neoliberale projekt. Der var dog tale om en heterogen og sammensat bevægelse, der ikke udviklede et fælles sammenhængende alternativt hegemonisk projekt, men som måske alligevel bidrog til at svække neoliberalismens legitimitet.

For det fjerde skete der væsentlige forskydninger mellem de gamle og de nye industrilande, hvis betydning for den samlede verdensøkonomi som bemærket ovenfor blev markant større, med en deraf følgende styrkelse af disse landes borgerskaber i den samlede magtblok til følge. Dette vigtige tema vender jeg mere udførligt tilbage til i næste afsnit.

Endelig hører det med til billedet, at der skete en svækkelse af USA's lederrolle i de interstatslige relationer. Dette havde flere årsager, såvel interne som eksterne. Man kan nævne Irak-krigen, der blev ført på et forløjet grundlag, den store statsgæld og den fastlåste situation i Kongressen, der begrænsede præsidentens handlefrihed på det udenrigsøkonomiske område, og det forhold at finanskrisens udspang i USA og dermed svækkede den amerikanske models legitimitet. Uanset dette forblev USA verdens stærkeste økonomiske, politiske og militære magt og den mest indflydelsesrige deltager i de fleste internationale organisationer, og der tegnede sig ikke nye kræfter, der kunne tage over fra den svækkede amerikanske hegemon. EU er den mest oplagte kandidat, men mangler udenrigspolitisk slagkraft og har sine egne indre problemer og konflikter at slås med. Til tider peges der på Kina som den kommende arvtager til USA's globale rolle med henvisning blandt andet til landets vægt i verdensøkonomien, befolkningsstørrelse, militære oprustning og aktivistiske udenrigsøkonomiske politik. Men som grundigt påvist af David Shambaugh er Kina kun en »partiell stormagt«, der er langt fra at kunne gøre USA rangen stridig (2013: 309).

Den neoliberale udviklingsmodel endte altså i en dyb krise af sammensat karakter. Finanskrisen var udløsende, men den førte videre til en dyb økonomisk krise og en politisk krise, hvor der som anført i det indledende citat ikke er konsensus om, hvilken politik der skal føres, og hvor der endnu ikke tegner sig noget klart nyt lederskab. I 1970'ernes krise gik der hen imod ti år, før et nyt hegemonisk projekt var dannet, og det kan ikke udelukkes, at det samme vil være tilfældet nu.

Konfliktlinjer i den globale magtblok

For en umiddelbar betragtning drejer de væsentligste stridsspørgsmål sig om, hvorledes man på kort sigt får verdensøkonomien ud af krisen. Mange dimensioner indgår i dette, men forenklet kan det sammenfattes som en strid om, hvorvidt man skal spare eller ekspandere sig ud af krisen, eller rettere sagt, hvordan de to elementer skal prioriteres i forhold til hinanden. De vigtigste parter i denne strid er USA og EU, og der er både interne uenigheder hos begge og international uenighed mellem dem. Begge steder føres der en meget lempelig pengepolitik med et historisk rekordlavt renteniveau, men samtidig er der begge steder skarpe politiske konfrontationer om balancen mellem offentlige besparelser og investeringer. Trods modstand fra republikanerne i Kongressen forsøger præsident Obama en mere ekspansiv politik, mens de toneangivende kræfter i EU indtil videre har prioriteret finanspolitisk konsolidering højere, om end ikke uden kritik og modstand (se f.eks. artiklen »Europe Split Over Austerity as a Path to Growth«, New York Times, 15.4.2013) (»Europa er splittet over nøjsomhed som vej til vækst«, oversat af forfatteren). I april 2013 foretog den amerikanske finansminister en rundrejse til europæiske hovedstæder med det formål at påvirke den europæiske politik i en mere ekspansiv retning, men dette forsøg blev afvist »høfligt, men bestemt« (International Herald Tribune, 10.4.2013).

Disse uenigheder er utvivlsomt vigtige på kort sigt, og de valgte strategier vil have konsekvenser på længere sigt. Men i en magtteoretisk tolkning vedrører disse valg ikke så meget konflikter i magtblokken, som de vedrører den samlede politiske situation i landene og forholdet mellem magtblokkens økonomiske interesser og niveauet for offentlige ydelser og lignende, samt interessekonflikter mellem forskellige grupper af lønarbejdere, herunder offentligt og privat ansatte. Da den aktuelle krise ikke er en almindelig recession, men en økonomisk krise med dybgående strukturelle komponenter (Plaschke, 2010: 76) kombineret med en politisk hegemonikrise, skal vi derfor fokusere på de centrale konfliktlinjer i den globale magtblok.

Finansfraktionen i defensiven?

I lyset af finansfraktionens hegemoniske position før krisen er det naturligt at begynde med dennes placering i den globale magtblok. Som allerede bemærket havde branchen selv en meget betydelig direkte og indirekte indflydelse på, hvordan den blev reguleret. Repræsentanter fra de store internationale banker og andre finansielle virksomheder var centrale og indflydelsesrige deltagere i udformningen af såvel national som international regulering (Tsingou, 2010: 141 ff.). Flere forhold muliggjorde dette, blandt andet at det kræver omfattende teknisk indsigt og ekspertise overhovedet at forstå aktiviteterne i sektoren, og at denne ekspertise først og fremmest findes i sektoren selv, samt at de relevante myndigheder anført af den amerikanske centralbank under Allan Greenspan havde en uforbeholden tro på, at et selvregulerende marked ville skabe stabilitet.

Da krisen var brudt ud, måtte Greenspan erkende, at denne tro havde været fejlagtig. I en kongreshøring i 2008 sagde han, at »hele den intellektuelle konstruktion ... kollapsede sidste sommer« (Coll, 2008, oversat af forfatter), hvilket er en klar markering af, at krisen havde ændret den politisk-ideologiske situa-

tion radikalt. Politikere og tilsynsmyndigheder gik i offensiven i forhold til sektoren og tog en række initiativer til styrkelse af såvel regler og standarder som tilsynets effektivitet, nationalt og ikke mindst internationalt (Se f.eks. Baker, 2010). Det allerede eksisterende internationale Financial Stability Forum fik et styrket mandat og blev omdøbt til Financial Stability Board. Man udviklede de såkaldte Basel III standarder, og som et markant skift introduceredes *makroprudentiel* regulering (Baker, 2012), der til forskel fra den hidtidige mikroprudentielle regulering, der kun fokuserede på de enkelte finansielle virksomheders reisikoeeksponering hver for sig, nu skal basere reguleringen på »på risiciene i det finansielle system som helhed« (Harmsen, 2010: 93). Sidstnævnte forudsætter blandt andet, at tilsynsmyndighederne har langt mere information end hidtil om aktiviteterne i hele det internationale finansielle system, og at det for eksempel er muligt at identificere præcist, hvem der står bag en given finansiell transaktion. Derfor indgår det også i pakken af initiativer, at der skal udvikles et system, hvor alle deltagere i internationale finansielle transaktioner kan identificeres entydigt ved et unikt nummer – altså en slags internationalt erhvervsregister for finansielle virksomheder (Financial Stability Board, 2012).

Kort sagt er der tale om en betydelig national og international offensiv i retning af skærpet tilsyn med og strammere regulering af den finansielle sektor. Men der er grund til også at hæfte sig ved, at de internationale aftaler og standarder skal udmøntes og implementeres i de enkelte landes lovgivning og regulering, og det indebærer en risiko for, at der sker en udvanding på nationalt niveau. Så sent som i oktober 2012 advarede den forhenværende britiske finans- og premierminister Gordon Brown om risikoen for et kapløb mod bunden med hensyn til finansielle standarder (Brown, 2012: 32). Dertil kommer som påpeget af Andrew Baker, at selv om der er sket en institutionel styrkelse af tilsynsmyndighederne na-

tionalt og internationalt, så er finansbranchen som interessegruppe fortsat tæt forbundet med og til dels integreret i de politiske institutioner, blandt andet fordi kun den besidder det nødvendige detaljerede branchekendskab (Baker, 2010, 2012; Tsingou, 2010). Dermed er den godt placeret til at påvirke regelværkets videre udvikling og implementering.

I skrivende stund er processen altså ikke afsluttet. Statusrapporter fra henholdsvis G20 og Basel komiteen noterer både betydelige fremskridt og udtrykker bekymring på nogle områder. Erklæringen fra G20 mødet for finansministre og centralbankledere i februar 2013 udtrykte således bekymring over, at samordningen af regnskabsstandarder er blevet forsinket, og opfordrede alle jurisdiktioner til hurtigst muligt at få indført de Basel III reformer, som man er blevet enige om, og man opmuntrede kraftigt alle jurisdiktioner til fortsat at samarbejde om at undgå konflikter og manglende konsistens mellem de nationale udmøntninger af reformerne (G20, 2013). I en statusrapport fra april 2013 anførte Baselkomiteen, at bankerne har gjort betydelige fremskridt med at møde de nye kapitalkrav (Basel Committee, 2013: 7) og kunne også notere fremskridt på andre områder, men opfordrede samtidig stærkt alle jurisdiktioner til nu at få reguleringerne på plads (ibid:1), og påpegede at der fortsat er stor variation i landenes måde at vurdere risici i den finansielle sektor (ibid: 2).

Konklusionen er for det første, at der er sket ikke uvæsentlige indgreb i den finansielle sektor, som politisk er i defensiven, og at flere reguleringer og indgreb i dens handelfrihed er undervejs, og for det andet at processen ikke er afsluttet, og at branchen fortsat har betydelige indflydelsesmuligheder. Dertil kommer, at en ting er forholdene i den nuværende recession, hvor afvikling af gæld og genskabelse af tillid til den finansielle sektor står centralt, og noget andet er, hvordan situationen vil være i en situation, hvor dårlig

gæld så at sige er rensset ud af systemet, og hvor der igen er fremgang i verdensøkonomien, så mulighederne for mere dristige finansielle transaktioner igen bliver fristende. Som påpeget af Baker er det først i en sådan situation, at den nye reguleringsarkitektur for alvor vil stå sin prøve (Baker, 2012: 131). Der er altså sket et kvalitativt skift i styrkeforholdene og finanssektoren er i trængt defensiven, men det kan ikke udelukkes at den genvinder sin politiske styrke, og det må forventes at den internationale regulering af denne branche vil have en fremtrædende plads på den politiske dagsorden adskillige år frem. Den bagvedliggende konfliktlinje vil fortsat være central i den globale magtblok.

Grøn og sort kapital

Dette er imidlertid ikke den eneste væsentlige transnationale konfliktlinje. Nok så vigtig er den konfliktlinje, der er opstået omkring miljøspørgsmål i almindelighed og den globale opvarmning i særdeleshed. I kritiske analyser har der måske været en tendens til at se dette som en konflikt mellem erhvervslivet på den ene side og miljøbevægelsen og langsigtede samfundsmæssige interesser på den anden, men det er blevet tydelig og veldokumenteret, at der nu er tale om en konflikt, der deler det internationale erhvervsliv (det følgende er især baseret på Falkner, 2010; Vormedal, 2011; Vormedal, 2012, se også Newell, 2012; Newell og Paterson, 2010).

På den ene side står brancher og virksomheder, der støtter og har interesse i en omstilling til miljømæssigt bæredygtig vækst i almindelighed, og i en effektiv indsats mod den globale opvarmning i særdeleshed. Det gælder virksomheder, der ser fremtidige afsætnings- og indtjeningsmuligheder i grønne teknologier, eller som ser mulige konkurrencemæssige fordele i reguleringskrav, som de har lettere ved at opfylde end konkurrenterne f.eks. pga. teknologiske forspring. Det gælder også virksomheder, der imødeser tab som følge af global opvarmning, ikke mindst blandt de store

internationale forsikringsselskaber. Dertil kommer, at omdømmefølsomme virksomheder risikerer negative forbrugerreaktioner, hvis de optræder miljømæssigt uansvarligt.

På den anden side står de dele af erhvervslivet, der har en interesse i at fortsætte en kulstof-intensiv udviklingsvej, som ønsker at undgå omkostningerne ved en grøn omstilling til fordel for indtjening på kort sigt, eller som af andre grunde har en præference for generelt at undgå statslig regulering. Netop modstanden mod og bestræbelsen på at begrænse politisk regulering er i øvrigt en fællesnævner, der kan binde forskellige grupperinger i erhvervslivet sammen – in casu kulstof-intensive brancher og dele af finansverdenen.

Den globale klimapolitik er et sammensat felt, der dels udvikler sig i globale forhandlinger under FN's Framework Convention on Climate Change fra 1992 og Kyotoprotokollen fra 1997, herunder serien af Conferences of the Parties, hvor man vel husker COP15 i København i 2009, der er efterfulgt af årlige konference, og dels i forskellige regionale, nationale og subnationale initiativer som EU's system for handel med udledningskvoter og initiativer på by- og delstatsniveau i USA (Vormedal, 2012: 264).

I denne proces er der sket en væsentlig udvikling i erhvervslivets positioner og deltagelse. Her skal blot angives nogle hovedpunkter, for en detaljeret analyse henvises til Vormedal, 2011 og 2012. I de første år var billedet domineret af modstand mod bindende aftaler og reduktionsmål, hvor specielt erhvervslobbyen *Global Climate Coalition* (GCC) spillede en fremtrædende rolle. Men efterhånden som Kyotoprocessen fik momentum og andre initiativer blev iværksat, svækkedes denne modstand, og i 2002 nedlagde GCC sig selv. Samtidig voksede en række andre erhvervsorganisationer frem, såsom *The International Emissions Trading Association*, *World Busi-*

ness Council for Sustainable Development, the 3C Business Leaders Initiative og flere andre, som var fælles om at støtte bindende internationale aftaler om reduktionsmål, og som samtidig satsede på at gøre den kommende regulering så erhvervsvenlig som muligt.

Dette betød ikke, at modstanden mod bindende aftaler forsvandt i erhvervslivet, men det indebar en ændring af styrkeforholdet mellem »grønne« og »sorte« dele af erhvervslivet. Dette fik Vormedal til at konkludere, at man havde passeret et »tipping point«, således at erhvervslivet nu var blevet en aktiv støtte for en effektiv klimapolitik (Vormedal, 2011, 2012). I lyset af de seneste års udvikling må man dog vurdere, at denne konklusion var forhastet. Forholdet kompliceres ganske vist af, at forholdet mellem gamle og nye industrilande, og især USA og EU på den ene side og Kina og Indien på den anden, også er en central konfliktdimension i klimapolitikken, som jeg vender tilbage til nedenfor. Men i både EU og USA er der væsentlige interne uenigheder om klimapolitikken, og der er tungtvejende stemmer fra erhvervslivet på begge sider i disse. Et friskt eksempel er fra EU, hvor Kommissionens forslag til en revision af kvotesystemet blev nedstemt i Parlamentet med et knebent flertal (Politiken, 16.4.2013). 42 store europæiske virksomheder havde støttet Kommissionens forslag med en helsidens annonce i Financial Times (Financial Times, 15.4.2013), mens den centrale erhvervsorganisation Business Europe havde lobbyet aktivt imod (Politiken, 15.4. 2013). I USA har Præsident Obamas klimapolitiske initiativer på den ene side fundet støtte fra grønne virksomheder og erhvervsorganisationer som dokumenteret af Vormedal (Vormedal, 2011), men har på den anden side også mødt stærk modstand i Kongressen fra især republikanske politikere, der modtager betydelige kampagnebidrag fra olie-, gas- og kulindustrierne (Hamby, 2011).

Klimapolitikken og mere generelt miljøpolitikken er altså også et område, hvor væsentlige spørgsmål fortsat er uafklarede, og hvor den globalt dominerende sociale kraft – den transnationale kapitalisme – er delt i to fraktioner med modsatte interesser med et fortsat uafklaret indbyrdes styrkeforhold. Givet klimaproblemernes alvor må denne kamp betragtes som en væsentlig komponent i kampen om den næste globale vækstmodel.

De nye magter

I modsætning til de første to konfliktlinjer følger den tredje splittelse i den globale magtblok nationale grænser og kommer til udtryk i konflikter mellem nationalstater, nemlig mellem de gamle og nye opkomne økonomiske stormagter som Kina, Indien, Brasilien, og Sydafrika. Dette betragtes altså som en konfliktlinje *inden for* den globale magtblok, således at de dominerende klasser i lande som Brasilien, Indien, Kina og Sydafrika, betragtes som nationalt afgrænsede fraktioner af den globale magtblok. Væsentlige dele af erhvervslivet i disse lande er integrerede i den internationaliserede økonomi og har i løbet af de senere årtier styrket deres position i de nationale magtblokke. Et tydeligt udtryk for dette er fremvæksten af globalt opererende transnationale selskaber med rod i lande som Kina, Indien, Brasilien, Mexico m.fl. (Nölke og Taylor, 2010). En mangeårig iagttagelse af udviklingsprocesser i den tredje verden, Peter Evans (2008: 283) siger om de »økonomiske eliter« i disse lande, at »forskellene mellem deres og den i Nord baserede kapitals økonomiske dagsorden synes at blive mere og mere marginal og mindskes over tid« (oversat af forfatteren). Dette er dog at gå for vidt. Som vi straks skal se, er der væsentlige konflikter mellem de nye og de gamle økonomiske sværvægttere, men det ville ikke være overbevisende at karakterisere det profitable, dynamiske og internationalt ekspanderende erhvervsliv i lande som de nævnte som udbyttede og undertrykte klasser. De skal be-

tragtes som nationalt afgrænsede fraktioner af den transnationale magtblok.

Det er ofte påpeget, at BRIC-landene, eller for den sags skyld den mindre gruppering BISA (Brasilien, Indien, Sydafrika), langt fra er enige i alle spørgsmål, og at disse og andre mere eller mindre institutionaliserede koalitioner af udviklingslande også har indbyrdes interessemodsatninger (se f.eks. Oliveira og Onuki, 2010). Men i nogle økonomisk-politiske spørgsmål af stor betydning for verdensøkonomien har de sammenfaldende interesser og har vist sig i stand til at gøre fælles front. Det gælder ikke mindst de handelspolitiske forhandlinger i Doha-runden i WTO, som mere eller mindre har stået i stampe i mere end ti år. Her er det endnu ikke lykkedes at finde et kompromis mellem nord og syd i spørgsmål som u-landenes adgang til i-landenes markeder i almindelighed og især for landbrugsvarer, i-landenes eksportsubsidier til landbrugsvarer, samt i-landenes adgang til u-landenes markeder for industrivarer (Page o.a., 2008; Pakpahan, 2013). Altså en helt elementær interessekonflikt om, hvor gunstige eller ugunstige vilkår man skal have på hinandens markeder. Dertil kommer flere andre spørgsmål hvor nye og gamle magter står over for hinanden i WTO forhandlingerne (ibid.).

En anden konfliktdimension vedrører staternes mulighed for at regulere finansielle transaktioner med udlandet. BRIC-landene har i varierede grad imødekommet Vestens krav om at liberalisere kapitalbevægelserne, men de har ikke afskrevet sig retten til at bruge dette instrument, og de er afvisende overfor forslag fra IMF om internationale regler, der indskrænker denne mulighed (Bloomberg, 2011). Dertil kommer, at BRIC-landene finder reformtempoet i de internationale finansielle institutioner og specielt IMF for langsomt (Wade, 2011: 365 f.), med andre ord at deres egen indflydelse fortsat er for lille, hvorfor de i 2013 tog initiativ til at skabe en

ny international udviklingsbank, der bedre ville svare til deres interesser (Bloomberg, 2013).

Klimapolitikken er også, som tidligere bemærket, et område hvor der er en tydelig konfliktlinje mellem gamle og nye magter. Der har i de senere år været en vis bevægelse, og der er tydelige forskelle på Brasiliens, Kinas og Indiens politik, hvor de to førstnævnte har været mere villige til at acceptere mål for reduktion af CO₂-udledningen (Hurrell og Sengupta, 2012: 471 f.). Men der er fortsat vigtige uenigheder om, hvor store forpligtelser gamle og nye industrilande skal påtage sig, og om i hvilket omfang de nye lande skal kompenseres med overførsel af »grøn teknologi« på gunstige vilkår (Boyle, 2012).

Der kunne føjes flere elementer til dette billede, for eksempel OECD's bestræbelser på at forbedre investeringsklimaet i ikke-medlemslande (OECD, 2013), men ovenstående er tilstrækkeligt til at fastslå, at der er tale om en betydningsfuld konfliktlinje i den globale magtblok. Dette understreges af, at det netop er i disse økonomier, at den mest dynamiske vækst forventes at finde sted i de kommende år. Konflikten drejer sig således ikke om, hvorvidt landene skal fortsætte integrationen i de kommende år, eller om der fortsat skal ske en kapitalistisk industrialisering af dem. Det centrale er, hvilke politiske rammebetingelser og hvis præmisser denne kapitalistiske udvikling skal finde sted på. Det afgørende nye i situationen er, at de nye magters vægt i verdensøkonomien er øget kvalitativt, og at de strukturelt set har øget deres magt betydeligt i forhold til tidligere, omend de fortsat har status af juniorpartnere i den globale magtblok. Disse ændrede styrkeforhold må derfor på en eller måde reflekteres i et nyt hegemonisk projekt.

Konklusion: fortsat kamp om den ny økonomiske verdensorden

Konklusionen er, at der efter fem års politisk

krise endnu ikke har tegnet sig et nyt hegemonisk projekt, der definerer de politiske retningslinjer for en ny økonomisk verdensorden. Der blev argumenteret for, at den transnationale kapitalisme siden 1970ernes krise har været den dominerende sociale kraft, og der er ikke noget der tyder på, at dette vil ændre sig som resultat af den nuværende krise. Det er i hvert fald svært at få øje på overbevisende alternativer. Men inden for den dominerende blok er magtforholdene fortsat uafklarede, og det er uvist, hvorledes en ny hegemonisk ledelse vil blive udformet. Det afhænger af, hvordan styrkeforholdene omkring de væsentlige konfliktlinjer i magtblokken udvikler sig.

I det foregående pegede jeg på følgende hovedkonfliktlinjer i magtblokken: en konflikt om vejen ud af krisen på kort sigt, populært sagt om der skal spares eller investeres og forbruges, forholdet mellem produktiv og finansiell kapital og spørgsmålet om, hvor stramt og effektivt finanssektoren skal reguleres, kapitalens deling i en »grøn« og en »sort« fraktion, samt konflikten mellem den gamle magtblok i Nord og de nye magter i Syd. Et nyt hegemonisk projekt vil blive formet af de mange små og store kampe, der udspiller sig omkring disse hovedkonfliktlinjer. Det vil ske igennem forhandlinger, konflikter og kompromisser internt i de betydningsfulde lande og i internationale organisationer og fora som G20, WTO, FN, IMF, Verdensbanken, OECD, og det klimapolitiske institutionelle kompleks. Det er både et spil mellem stater og et transnationalt spil mellem sociale kræfter, og selv om hovedsagen er forholdet mellem magtblokkens forskellige elementer, så påvirkes disse styrkeforhold også af sociale kræfter uden for denne. De konkrete aktører i denne proces er politikere både i og udenfor regeringerne, nationale embedsværk, internationale organisationers stabe af eksperter og bureaukrater, erhvervslivets interesseorganisationer og civilsamfunds NGO'er samt vælgere og aktivister.

Ét muligt scenarie er, at det næste hegemoniske projekt får karakter af omstilling til en miljømæssigt, socialt og økonomisk bæredygtig kapitalisme. Bag en sådan udvikling vil ligge en re-konfiguration af magtblokken, hvor den grønne fraktion af den transnationale industrielle kapital bliver hegemonisk, mens de rent finansielle interesser forbliver på en underordnet plads, og de nye magters position styrkes, så deres interesser i højere grad end nu imødekommes. Projektet vil kunne baseres på støtte fra arbejderbevægelsen og indrømmelser på beskæftigelses- og velfærdsområdet til denne og andre grupper uden for magtblokken samt en øget hensyntagen til de fattigste i udviklingslandene. Det vil være en slags tilbagevenden til en fordistisk udviklingsmodel, hvor vækst og beskæftigelse kædes sammen med materielle forbedringer, men nu i global skala og således at grøn omstilling indgår i projektet. En sådan dagsorden er i øvrigt allerede formuleret i helt generelle termer i internationale organisationer og tænketanke, for eksempel i en erklæring fra OECD's Ministerråd i 2009, hvor ministrene: »enedes om at gøre alt, hvad der er nødvendigt for at overvinde krisen og gå videre med at bygge en stærkere, renere, og mere retfærdig verdensøkonomi« (OECD, 2010: 24, oversat af forfatter).

Uanset disse gode intentioner er dette scenarie langt fra det eneste mulige. Som vi så i det foregående møder elementerne i dette projekt modstand fra flere sider, ikke mindst fra dele af magtblokken. Et andet scenarie er, at finansinteressernes hegemoni genetableres, måske i alliance med den »sorte« del af den produktive kapital og andre dele af erhvervslivet, der kan gøre fælles sag om at begrænse statslige reguleringer så meget som muligt og om at fortsætte presset på offentlig service og befolkningens levevilkår. Den folkelige støtte til et sådant projekt vil formentlig kunne hentes i befolkningsgrupper, der kan samles om temaer som individualisme, stats- og skattekritik, nationalisme og fremmedfjendskab.

Men hvor langtidsholdbart et sådant projekt vil være i økonomisk og miljømæssig henseende er et åbent spørgsmål.

Disse to scenarier er ikke de eneste muligheder, og de skal snarere ses som yderpunkter i et felt af kombinationsmuligheder. Der kan opstå konfliktlinjer, der deler magtblokken på nye måder, og der kan ske overraskende forskydninger i forskellige befolkningsgruppers tilslutning til og afstandtagen fra de løsningsmuligheder og forslag, der bringes i spil på de politiske scener. Det kan således ikke udelukkes, at der dannes nye alliancer og koalitioner på tværs af de mønstre, der definerede den neoliberale fase. Under alle omstændigheder vil et nyt hegemonisk projekt være et resultat af politisk handling i mange fora og på mange fronter, nationalt og internationalt.

Litteratur

- Aglietta, Michel (1979), *A Theory of Capitalist Regulation. The US Experience*, London: NLB.
- Baker, Andrew (2010), »Restraining Regulatory Capture? Anglo-America, Crisis Politics and Trajectories of Change in Global Financial Governance«, *International Affairs* 86 (3): 647-63.
- Baker, Andrew (2012), »The New Political Economy of the Macroprudential Ideational Shift«, *New Political Economy*, 18(1): 112-39.
- Basel Committee on Banking Supervision (2013), *Report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors on monitoring implementation of Basel III regulatory reform*, April, www.bis.org/publ/bcbis249.pdf.
- Bloomberg (2011), »BRICS »Wary« of IMF Rules on Capital Controls, South Africa's Davies Says« Apr 17, www.bloomberg.com/news/2011-04-17/brics-wary-of-imf-rules-on-capital-controls-south-africa-s-davies-says.html.
- Bloomberg (2013), »BRICS Nations Plan New Bank to Bypass World Bank, IMF« af Mike Cohen og Ilya Arkhipov – Mar 26, www.bloomberg.com/news/2013-03-25/brics-nations-plan-new-bank-to-bypass-world-bank-imf.html.
- Boyle, Jessica (2012), »Scenarios and Sticking Points under the Durban Platform: The Long and Winding Road to 2020«, *Policy Update 13*, International Institute for Sustainable Development.
- Brenner, Robert (2002), *The Boom and the Bubble. The US in the World Economy*, London: Verso.
- Brown, Gordon (2012), »Let's Stick Together«, *International Herald Tribune Magazine*, November 30: 32-4.
- Coll, Steve (2008), »The Whole Intellectual Edifice«, *The New Yorker*, October 23. www.newyorker.com/online/blogs/stevecoll/2008/10/the-whole-intel.html.
- Cox, Robert W. (1987), *Production, Power, and World Order. Social Forces in the Making of History*, New York: Columbia University Press.
- Crozier, Michel, Samuel P. Huntington og Joji Watanuki (1975), *The Crisis of Democracy. Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*, New York: New York University Press.
- Duménil, Gérard og Dominique Lévy (2011), *The Crisis of Neoliberalism*, Cambridge: Harvard University Press.
- Duncan, Richard (2012), »A New Global Depression?«, *New Left Review* 77: 5-33.
- Encyclopedia Britannica (2013), »François Mitterrand«, www.britannica.com/EBchecked/topic/386335/Francois-Mitterrand, accessed 13.3.2013.
- Evans, Peter (2008), »Is an Alternative Globalization Possible? *Politics and Society*, 36(2): 271-305.
- Falkner, Robert (2010), »A Neo-Pluralist Perspective on Business Power in Global Environmental Governance«, i Morten Ougaard og Anna Leander, red., *Business and Global Governance*, London: Routledge, pp. 99-117.
- Financial Stability Board (2012), *A Global Legal Entity Identifier for Financial Markets*, 8. June 2012, www.financialstabilityboard.org/publications/r_120608.pdf.
- Frieden, Jeffry A. (2006), *Global Capitalism. Its Fall and Rise in the Twentieth Century*, New York: W.W. Norton.
- G20 (2013), *Communiqué, Meeting of Finance Ministers and Central Bank Governors Moscow, 15-16 February*, www.g20.org/documents/.
- Gill, Stephen (1990), *American Hegemony and the Trilateral Commission*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gill, Stephen (ed.) (2012), *Global Crises and the Crises of Global Leadership*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilpin, Robert (1987), *The Political Economy of International Relations*, Princeton: Princeton University Press.

- Hacker, Jacob S. og Paul Pierson (2010), *Winner-Take-All Politics. How Washington Made the Rich Richer – And Turned Its Back on the Middle Class*, New York: Simon and Schuster.
- Hamby, Chris (2011), »Greenhouse cash: Oil, gas and coal money favored Republican campaigns 4-to-1«, *Center for Public Integrity*, July 5, www.publicintegrity.org/2011/04/05/3939/greenhouse-cash.
- Harmsen, Mads Peter Pilkjær (2010), »Basel III: Makroprudentiel regulering ved hjælp af modcykliske kapitalbuffere«, *Nationalbankens Kvartalersigt – 4. kvartal*: 93-109.
- Harvey, David (2005), *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford: Oxford University Press.
- Hurrell, Andrew og Sandeep Sengupta (2012), »Emerging powers, North-South relations and global climate politics«, *International Affairs*, 88(3): 463-84.
- Ikenberry, John G. (2011), *Liberal Leviathan. The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Jessop, Bob (1985), *Nicos Poulantzas. Marxist Theory and Political Strategy*, Houndmills: Macmillan.
- Jessop, Bob (2002), *The Future of the Capitalist State*, Cambridge: Polity Press.
- Keohane, Robert O. (1984), *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton: Princeton University Press.
- Lidegaard, Bo (2011), *En fortælling om Danmark i det 20. århundrede*, København: Gyldendal.
- Lipietz, Alain (1987), *Mirages and Miracles. The Crisis of Global Fordism*, London: Verso.
- Maddison, Angus (1991), *Dynamic Forces in Capitalist Development. A Long-Run Comparative View*, Oxford and New York: Oxford University Press.
- McCracken, Paul et. al. (1977), *Towards Full Employment and Price Stability. A Report to the OECD by a group of independent experts*, Paris: OECD.
- McNally, David (2009), »From Financial Crisis to World Slump: Accumulation, Financialization, and the Global Slowdown«, *Historical Materialism* 17: 35-83.
- Morton, Adam David (2007), *Unravelling Gramsci. Hegemony and passive revolution in the global economy*, London: Pluto Press.
- Newell, Peter (2012), *Globalization and the Environment. Capitalism, Ecology and Power*, Cambridge: Polity Press.
- Newell, Peter og Matthew Paterson (2010), *Climate Capitalism. Global Warming and the Transformation of the Global Economy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Nölke, Andreas og Heather Taylor (2010), »Non-triad Multinationals and global governance: still a North-South conflict?« i Morten Ougaard og Anna Leander, red., *Business and Global Governance* edited by, London: Routledge, pp. 156-78.
- Nye, Joseph S. (1990), *Bound to Lead. The Changing Nature of American Power*, New York: Basic Books.
- OECD (2010), *Secretary-General's Report to Ministers 2010*, Paris: OECD.
- OECD (2013), *The Policy Framework for Investment (PFI)*, www.oecd.org/daf/inv/mne/pfi.htm.
- Oliveira, Amâncio de og Janina Onuki (2010), »India, Brazil and South Africa: Collective Action, Divergent Positions«, *New Global Studies* 4(2): 1-23.
- Ougaard, Morten (2004), *Political Globalization: State, Power, and Social Forces*, Houndmills and New York: Palgrave Macmillan.
- Ougaard, Morten (2011), *Nicos Poulantzas*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Ougaard, Morten (2013), *Neo-Poulantzian Perspectives in IR and the Current Crisis, Working Paper in Business and Politics No78*, Department of Business and Politics, Copenhagen Business School, http://openarchive.cbs.dk/bitstream/handle/10398/8678/Morten_Ougaard.pdf?sequence=1.
- Overbeek, Henk (1990), *Global Capitalism and National Decline. The Thatcher decade in perspective*, London: Unwin Hyman.
- Page, Sheila, Massimiliano Cali og Dirk Willem te Velde (2008), *Development Package at the WTO? What do developing countries want from the Doha Round?*, London: Overseas Development Institute.
- Pakpahan, Begin (2013), »Can the WTO deliver on its promise to find a breakthrough for Doha Round Talks in Bali?« *Global Policy Columns* March 21, www.globalpolicyjournal.com/blog/21/03/2013/.
- Panitch, Leo og Sam Gindin (2010), »Capitalist Crises and the crisis this time«, *Socialist Register 2011*: 1-20.
- Peck, Jamie (2010), *Constructions of Neoliberal Reason*, Oxford: Oxford University Press.
- Pijl, Kees van der (1998), *Transnational Classes and International Relations*, London: Routledge.
- Plaschke, Henrik (2010), »Den finansielle krise som systemkrise« i Kristian Weise og Malthe Mun-

- køe, red., *I orkanens øje. Erfaringer fra og løsninger på den globale finanskrisen*, København: Ceva, pp. 75-93.
- Pleyers, Geoffrey (2010), »The Global Justice Movement«, *Globality Studies Journal* 19, <http://globality.cc.stonybrook.edu/?p=146>.
- Poulantzas, Nicos (1979), »The political crisis and the crisis of the state« i J.W. Freiburg, red., *Critical Sociology: European Perspectives*, New York, pp. 373-393, genoptrykt i James Martin, red. (2008), *The Poulantzas Reader. Marxism, Law and the State*, London & New York: Verso, pp. 294-322.
- Ruggie, John Gerard (1982), »International regimes, transactions, and change: embedded liberalism in the postwar economic order« *International Organization*, 36: 379-415.
- Shambaugh, David (2013), *China Goes Global. The Partial Power*, New York: Oxford University Press.
- Tsingou, Eleni (2010), »Transnational Governance Networks in the regulation of finance«, i Morten Ougaard og Anna Leander, red., *Business and Global Governance*, London: Routledge, pp. 138-55.
- Vormedal, Irja (2011), »From Foe to Friend? Business, the Tipping Point and U.S. Climate Politics« *Business & Politics* 13(3): 21-9.
- Vormedal, Irja (2012), »States and markets in global environmental governance«, *European Journal of International Relations*, 18(2): 251-75.
- Wade, Robert H. (2011), »Emerging World Order? From Multipolarity to Multilateralism in the G20, the World Bank, and the IMF«, *Politics and Society* 39: 347-77.
- Walter, Andrew (2001), »NGOs, Business, and International Investment: The Multilateral Agreement on Investment, Seattle, and Beyond«, *Global Governance* 7(1): 51-73.
- World Bank Data and Research (2012), »New Estimates Reveal Drop In Extreme Poverty 2005-2010«, <http://go.worldbank.org/4K0EJIDFA0>.